

Μαρία Γ. Παπαγεωργίου

Η ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΔΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΥΠΙΚΟΝ
ΤΟΥ «ΠΑΛΑΙΟΥ ΓΑΜΟΥ» ΤΩΝ ΜΟΓΛΕΝΙΤΩΝ ΒΛΑΧΩΝ

I

1. Νύπτα zăcatsă «Ὁ γάμος ἀρχίζει!» Ὁ λόγος ἐλέγετο κατά τήν πρό τῆς Κυριακῆς τῆς στέψεως Πέμπτην, «ἡμέραν τοῦ Διός» (Jôia < Jovis dies), δταν, μέχρι τῶν μέσων περιπίου τοῦ τρέχοντος αἰῶνος οἱ ζευγίται βλάχοι τοῦ Πάικου¹, οἱ ὅποιοι ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ ὀνόματος τῆς Ἀλμωπίας «Μόγλενα» ἐπονομάζονται «Μογλενίται»², ἐτήρουν, παρηλλαγμένως μὲν καθ' ἓν ἕκαστον τῶν χωρίων ἀλλ' ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὁμοιομόρφως, τό τυπικόν τοῦ λεγομένου «παλαιοῦ γάμου» (veacl' a nupită).

Εἰς τό χωρίον Σκρά (L' ūpnitsa) ἀπό βαθέος ὄρθρου, ἄνδρες συγγενεῖς τῶν μελλονύμφων συγκροτοῦντες δύο ἰδιαιτέρας ὀμάδας μετέβαινον εἰς τό δάσος μέ φορτωτικά ζῶα, προκειμένου νά συνάξουν ξύλα (lîămpni) καί κισσόν (iădîră), κατά προτίμησιν «μέ κορύμβους» (cu buorcki)· ἐπέθετον τά ξύλα ἐπὶ τῶν ζώων καί «τόν κισσόν ἐπὶ τῶν ξύλων» (iădîra prîsti lîămpni), ἀφικνούμενοι δέ εἰς τόν οἶκον τοῦ γαμβροῦ καί εἰς τόν οἶκον τῆς νύμφης ἀντιστοίχως, παρεκάθηντο εἰς «συνεστίασιν» (măncări), ἔχοντες ἀμφιτρύωνα οἱ μὲν

1. Περί τοῦ δρου ζευγίται βλ. Μαρίας Γ. Παπαγεωργίου, «Ἀφιέρωμα εἰς τοὺς ζευγίτας βλάχους τοῦ Πάικου», *Ἑλληνική Κληρονομιά*, Περιοδική Ἐκδόση Συνδέσμου Προστασίας Ἑλληνικῆς Κληρονομιάς, Οκτώβριος 1995, ἀρ. τ. 4, σ. 12-13.

2. Περί τῶν Μογλενιτῶν βλάχων καί περὶ τῆς διαλέκτου αὐτῶν βλ. Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung. Mit vier Lichtbildner*, Leipzig 1892. C. Jirecek, Βιβλιοκρισία εἰς τό ἀνωτέρω ἔργον τοῦ G. Weigand ἐν *Archiv für slavische Philologie*, 15 (1893). G. Weigand, *Beitrag zur Kenntniss des Meglen. Fünfter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (...)*, Leipzig 1898, 145-157. Pericle Papahagi, *Romanii din Meglenia. Texte si Glosar*, București 1900. Τοῦ αὐτοῦ, *Meglenoromânii. Studiu etnografico-filologic, I-II*, Analele Academiei Române, Memoriile Sect. Literare, XXV, București 1902. George Pascu, *Elementele romanice din dialectele macedo- și meglenoromâne*, București 1913. A. I. B. Wace - M. S. Thompson, *The Nomads of the Balkans*, London 1914, σ. 219 κ.έ. I. A. Candrea, *Viaja păstorească la Megleniți. Texte meglenite. Glosar megleno-român. Grai și Suflet*, București 1923-1927 (I, 22-38· 261-285. II, 100-128. III, 175-209· 381-412. VI, 163-192. VII, 194-230). Th. Capidan, *Meglenoromânii. I, Istoria și graiul lor*, București 1925. *II, Literatura populară la Meglenoromâni*, București 1928. *III, Dicționarul meglenoromân*, București 1936, κ.ἄ.

τόν πατέρα τοῦ γαμβροῦ, οἱ δέ τόν πατέρα τῆς νύμφης³.

Κατά τόν αὐτόν χρόνον, τά θήλεα μέλη ἀμφοτέρων τῶν οἴκων ἔθετον ἐπὶ τῆς ἐστίας (ugnǐsti) ξύλα ἐκ τῶν ἄρτι προσκομισθέντων καί ἐθερμάνων κατ' ἔξακολουθήσιν ὕδωρ, προκειμένου νά πλυθοῦν ἐκ περιτροπῆς ἅπαντα τά μέλη τῶν δύο οἴκων μέ ὕδωρ τό ὁποῖον ἐθερμάνθη μέ τά προσκομισθέντα ξύλα. Ἐπίσης, ἐστόλιζον τοὺς δύο οἴκους μέ κισσόν.

Ἐκ παραλλήλου, νεάνιδες καί γυναῖκες ἐκ τοῦ γένους τοῦ γαμβροῦ καί ἐκ τοῦ γένους τῆς νύμφης προσερχόμεναι ἐθελοντικῶς εἰς τόν οἶκον τοῦ γαμβροῦ καί εἰς τόν οἶκον τῆς νύμφης ἀντιστοίχως, ἐπέδενον ἐν σπουδῇ «μέ κόκκινη κλωστή βαμμένη ἀπό τήν Μεγάλη Πέμπτη» (cu k' ádin rǔási din Jója pá-gi nǔpsit)⁴ ἀνά ἕν φύλλον κισσοῦ σέ «κουλουράκια» (culáts· ἐν. culác), ἔτοιμα ἀπό τήν προηγουμένην Τετάρτην, «ἡμέραν τοῦ Ἑρμοῦ» (N' ércurea < Mercurii dies), προκειμένου νά τά ἐπιδώσουν, τό συντομώτερον δυνατόν, οἰκεῖοι τῶν μελλονύμφων —δύο ἕως τρία ἄτομα— εἰς συγγενεῖς, φίλους καί γείτονας, ἀνά ἕν κατά οἰκογένειαν, ὡς «κάλεσμα στό γάμο» (cǎlisíri la nuptǎ).

Ἄμα τῇ ἐπιδόσει τῶν προσκλήσεων, αἱ οἰκοδέσποιναί τῶν συγγενικῶν οἴκων κατέφθανον εἰς τόν οἶκον τοῦ γαμβροῦ καί εἰς τόν οἶκον τῆς νύμφης ἀντιστοίχως κομίζουσαι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς «δῶρον» (rǎclion)· ὠδηγοῦντο αἱ μὲν εἰς τό δωμάτιον, ὅπου θά διήρχοντο οἱ μελλονύμφοι τήν πρώτην νύκτα τοῦ γάμου, αἱ δέ εἰς τό δωμάτιον, ὅπου θά ἐλάμβανε χώραν ὁ στολισμός τῆς νύμφης, καί ἄδειαζαν «κόσκινο γεμάτο μέ γέννημα» (tǔr ǎmplin cu g' iri)⁵ ἐπάνω σέ στρωμένο ἐπὶ τοῦ δαπέδου «νέο κιλίμι» (palǎ nouǎ), συγχρόνως δέ ἤρχοντο: Si fǐǎ ǎmplinǎ di birikétǎ si di bun «Νά εἶναι (ἔξυπακουεταί: ἡ οἰκία τῶν μελλονύμφων) γεμάτη μέ σοδειές καί ἀγαθά».

Ἐν συνεχείᾳ, εἰς τόν οἶκον τοῦ γαμβροῦ μέ παρόντας τοὺς προσκληθέντας συγγενεῖς ἔτοιμάζονταν οἱ στέφανοι τοῦ γάμου. Γυνή ἐκ τοῦ πατρικοῦ γένους τοῦ γαμβροῦ, κατά προτίμησιν νεόνυμφος, ἔτοιμαζε διά τήν νύμφην πόλον⁶: ἐπάνω σέ «πόσι» καί γύρω ἀπό τό ἐπὶ τῆς κορυφῆς του «κόσμημα»

3. Πρβλ. Ν. Πολίτου, *Ὁ Γάμος παρά τοῖς νεωτέρους Ἑλλησιν. Λαογραφικά Σύμμεικτα Γ*, σ. 254: Περὶ ὄλοτομίας καί γεύματος «κατά τήν Πέμπτην ἢ τήν Παρασκευήν».

4. Πρβλ. Μαρίας Γ. Παπαγεωργίου, «Ἐκ τῆς λατρείας τῆς θεᾶς Παρθένου ἐν Νεαπόλει (Καβάλα)», *Πρακτικά του ΣΤ' Συμποσίου Λαογραφίας του Βορειοελλαδικοῦ Χώρου. Η ἱστορική, αρχαιολογική καί λαογραφική ἔρευνα για τὴ Θράκη, Κομοτηνή - Αλεξανδρούπολη, 7-10 Μαῖου 1989*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 348.

5. Τό κόσκινο ἦτο στρωμένο μέ ὑφαντό «τραπεζομάνηλο» (mǎsǎ) καί τά καταχύσματα ἦσαν: «μία καραβάνα σιτάρι, μία καραβάνα καλαμπόκι, κάστανα, καρῖδια, κέρματα, καρამέλες, ἄπ' ὅλα» (unǎ carvanǎ di gron, unǎ carvanǎ di gǎmǐșǎr, cǎston', gǎgmǎșǎ, pári, cǎrnel', di tuot), ὅλα σκεπασμένα «μέ τά τέσσερα φτερά (= ἄκρες) τοῦ τραπεζομάνηλου» (cu rátru rǎjéni di mǎsǎ) (κατ' ἀνακοίνωσιν Ἀννέτας Τσιόνκη τοῦ Ἀθανασίου).

6. Πρβλ. «Ἐκ τῆς λατρείας», σ. 341-342 καί 347.

(tipilós «τεπελίκι») ἐπέρραπτε «φλοιόν κερασέας» (cuḡā di tšigjāš) καὶ ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ μικρὰς «ἀνθοδέσμας» (křtki) ἐκ θερινῶν ἀπεξηραμμένων ἀνθέων, τὰς ὁποίας ἐτοίμαζαν καὶ παρῆδιδαν, καθήμενοι περὶ αὐτῆς, νεάνιδες καὶ γυναῖκες, ἐπὶ δὲ τοῦ κοσμήματος τῆς κορυφῆς ἐστερέωνε θερινόν ἄνθος μεγάλου μεγέθους, ὁμοίως ἀπεξηραμμένον. Καὶ τοῦτο διότι οἱ γάμοι ἐτελοῦντο πάντοτε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος καί, ἀκριβῶς εἰπεῖν, ἐντὸς τῆς χρονικῆς περιόδου ἢ ὁποία ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῶν «Θεοφανείων» (Vā-dřtsa) Δευτέρας, «ἡμέρας τῆς Σελήνης» (Lúp' a < Lunae dies) καὶ ἐκτείνεται μέχρι τοῦ τέλους τῆς ὑπὸ τῆς «Κυριακῆς Τελώνου καὶ Φαρισαίου» εἰσαγομένης ἑβδομάδος (Rudónpa)⁷.

Ἡ νύμφη δὲν ἐγνώριζεν ὅτι κατὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ «στεφανώματος» (apcupnāgi) θά μετέβαινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν φέρουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πόλον, προκειμένου νά ἐμφανισθῇ καθ' ὁμοίωσιν ἀρχαίας πολοφόρου θεᾶς τῆς θεᾶς Παρθένου⁸, ἢ ὁποία ἔφερε κατὰ τόπους ποικίλα ὀνόματα, προσηγορικά καὶ κύρια, ὡς καὶ ποικίλα ἐπίθετα⁹, ὡς μέλος δὲ τῆς τριάδος τῶν ΑΞΙ θεοτήτων τῆς καβριρικῆς λατρείας ἔφερε τὸ ἄρρητον ὄνομα Ἄξιόκερσα¹⁰.

Ἐνῶ ἐτοιμαζόταν ὁ πόλος τῆς νύμφης, ὁ γαμβρός ἔκοπτε «κληματόβεργες» (vřtsur) ἀπὸ τὴν κληματαριάν τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας καὶ ἐτοίμαζε τὰ δύο γαμήλια στέμματα. Ἐν ἀρχῇ ἐτοίμαζε δύο στεφάνους εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδε κανονικόν κυκλικόν σχῆμα, τυλίσσων αὐτοὺς «μέ κόκκινη κλωστή τῆς Μεγάλης Πέμπτης». Ἐν συνεχείᾳ, ἐπὶ τοῦ στεφάνου, ὁ ὁποῖος θά ἀπετέλει τὴν βάσιν τοῦ ἰδικοῦ του στέμματος, ἐσχημάτιζεν, πάντα μέ τὴν βοήθειαν «τῆς κλωστῆς τῆς Μεγάλης Πέμπτης», θόλον «μέ τέσσαρες κληματόβεργες» (cu rátpu vřtsur), ἐνῶ ἐπὶ τοῦ στεφάνου, ὁ ὁποῖος θά ἀπετέλει τὴν βάσιν τοῦ στέμματος τῆς νύμφης, ἐσχημάτιζε θόλον «μέ τρεῖς κληματόβεργες» (cu trej vřtsur), διατεταγμένας κατὰ τὸ σχῆμα ἀνεστραμμένου ταῦ. Τέλος, τίς κληματόβεργες στεφάνων καὶ θόλων περιετύλισσε μέ κισσόν, τὸν ὁποῖον ὁμοίως ἐστερέωνε «μέ κόκκινη κλωστή τῆς Μεγάλης Πέμπτης»¹¹.

7. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 341, σμ. 29.

8. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 353. Γ. Μπακαλάκη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, «Νεοπ(ολιτέων). Οἶνος Ἰσμαρικός», *Τμητικὸς Τόμος γιὰ τὸν Καθηγητὴ Γ. Μπακαλάκη, Μέρος Β'*, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 694-695 καὶ εἰκ. 2 καὶ 3. Ὁ ἄνωτέρω πολῦτιμος Τόμος προσεφέρθη εἰς ἐμέ ἐκ μέρους τοῦ Σπουδαστηρίου Ἀρχαιολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τῆ εἰγνεῖ φροντίδι τοῦ καθηγητοῦ κυρίου Η. Γ. Μικονιάτη, τὸν ὅποιον ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ θερμῶς.

9. Μαρίας Γ. Παπαγεωργίου, «Παλαιαὶ συνήθειαι τῆς 6. Μαΐου, ἡμέρας μνήμης τοῦ "Παλιοῦ Ἀη Γιώργη" εἰς τὸ βλαχόφωνον χωρίον Σχρά (Λιούμνιτσα)», *Βαλκανικὰ Σύμμεικτα*, Περιοδικὴ ἐκδόση τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, Τεύχος 4 (1992), σ. 27.

10. «Ἐκ τῆς λατρείας», σ. 350.

11. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 348.

Ὁ γαμβρός δέν ἐγνώριζεν ὅτι «οἱ τρεῖς βέργες» τοῦ στέμματος τῆς νύμφης παρέπεμπον εἰς τὴν τριάδα τῶν ΑΞΙ θεοτήτων τῆς καβιρικής λατρείας: Ἀξίερον, Ἀξιόκερσαν καὶ Ἀξιόκερσον καὶ ὅτι ἡ τετάρτη βέργα τοῦ ἰδικοῦ του στέμματος παρέπεμπεν εἰς τὸν πρὸς τὸν Ἑρμῆν ταυτιζόμενον θεόν Κασμίλον, τῆς αὐτῆς καβιρικής λατρείας¹².

2. Ἐπειδὴ τὸ τυπικόν τοῦ «παλαιοῦ γάμου» περιέχει, κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφισβήτησιν, στοιχεῖα ἐκ τῆς καβιρικής λατρείας, εἶναι πολὺ πιθανόν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κυρίου Ν. Μουτσοπούλου ἀναφερομένη «ἀνάγλυφη κριοκεφαλὴ» τῆς ἐξωτερικῆς διακοσμῆσεως κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς Ἀρχαγγέλου παρὰ τὸ χωρίον Ἀρχάγγελος (Ἰσοαν')¹³ τυγχάνει κατάλοιπον ἀσκηθείσης εἰς τὴν περιοχὴν μυστηριακῆς λατρείας τῆς θεᾶς Μητροῦς-Ἀξιέρου ὡς ἀρχετύπου τῆς μητροῦς καὶ τοῦ θεοῦ Ἑρμοῦ-Κασμίλου ὡς ἀρχετύπου τοῦ «ἐρχομένου παιδός»¹⁴, τὸ τυπικόν τῆς ὁποίας περιελάμβανε ἐπὶ Ἑρμῆ λεγόμενον καὶ τῶ κριῶ λόγον¹⁵.

Δεδομένης τῆς παλαιότητος τοῦ τυπικοῦ τοῦ «παλαιοῦ γάμου», εἶναι ἐπιτρεπτόν νά ὀνομάσωμεν ἐτι χλωρά τὰ ἀπὸ τοῦ δάσους κατὰ τὴν «ἡμέραν τοῦ Διός» προσκομιζόμενα καὶ ἐπὶ τῆς ἐστίας τιθέμενα ξύλα, μέ ἀπόσπασιν τοῦ ὄρου ἐκ τῶν Λαφριῶν, ἐορτῆς ἀγομένης κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ὑπὸ τῶν Πατρῶν πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς Ἀρτεμίδος¹⁶, τῆς παρθένου θεᾶς, ἡ ὁποία μέ τὴν σθεναρὰν φροντίδα προορφικῶν θεολόγων κατέλαβε τὴν θέσιν τῆς πολυωνύμου ἀρχαιστάτης θεᾶς Παρθένου¹⁷.

Ὅμοίως εἶναι ἐπιτρεπτόν νά θεωρήσωμεν πιθανόν ὅτι εἰς χρόνους παλαιότερους τῶν ρωμαϊκῶν τὸ τυπικόν τοῦ «παλαιοῦ γάμου» ἀνέθετεν εἰς συγγενεῖς τῶν μελλονύμφων ἄνδρας ἀποκαλουμένους δενδροκόπους νά προσκομίζουσαν ἀνά ἓν δένδρον εἰς ἓνα ἕκαστον τῶν δύο οἴκων, εἰς δέ τὰ θήλεα μέλη τῶν οἴκων τούτων νά ἐπιθέτουσαν, ὄχι ξύλα ἀλλὰ ξύλον ἐτι χλωρόν—ὄχι ἀπαραιτήτως ἐς ἐκκαίδεκα πῆχεις— ἐπὶ τῆς ἐστίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας προηγουμέ-

12. Ἐνθ' ἄνωγ., σ. 347-349.

13. Ν. Μουτσοπούλου, *Οἱ Ἐκκλησίαι τῆς Πέλλης*, Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἱδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀρ. 138, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 25. Τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος «κριοκεφαλὴν» ἡ μετριότης μου ἐξέλαβεν ὡς κεφαλὴν «ἐλάφου». Βλ. «Τὸ χωριὸν "Χώστιανες" τοῦ θέματος Μογλενῶν», *Μακεδονικά*, Σύγγραμμα Περιοδικόν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Τόμος ἑνάτος 1969, Ἐν Θεσσαλονίκη 1969, σ. 61-62 καὶ εἰκ. 6.

14. «Ἐκ τῆς λατρείας», σ. 334 καὶ 339 κ.ἑ.

15. Πausanίου II 3,4. Ὡς κριοφόρος ἐτιμάτο ὁ Ἑρμῆς ἐν *Τανάγρα*: βλ. Πausanίου IX 22,1.

16. Πausanίου VII 18,8 καὶ 11-12. Πρβλ. Πausanίου V 31,7-8.

17. «Παλαιαὶ συνήθειαι τῆς 6. Μαΐου», *passim*. Πρβλ. Μαρίας Γ. Παπαγεωργίου, «Κριτική παρουσίασις τοῦ ἔργου τοῦ Romulus Vulcănescu, *Mitologie Română*, București. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985», *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, Περιοδικὴ Ἐκδοσις τοῦ Ἰδρυματός Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, τεύχ. 5-6, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 260.

ως εἶχον τοποθετήσει ξύλα ἀπὸ τὰ αὐτότατα¹⁸. Καί ἐπειδὴ ἡ παράδοσις συνάπτει τὸ δενδροκόπιον πρὸς τὴν Ἦραν¹⁹, καθίσταται πρόδηλον ὅτι ἡ θεὰ αὕτη, συμφώνως πρὸς τὸ τυπικὸν τοῦ «παλαιῦ γάμου» ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν του δομὴν, ἐσημείωνε τὴν παρουσίαν της ὡς νυμφευομένη ὑπὸ τὴν μορφὴν κορμοῦ δένδρου· ἄλλως εἶπειν, Δαιδάλου ἀμόρφου πρωτογενῶς. Ἡ ἀποψὶς αὕτη θεμελιούται, πιστεύομεν, ἐπὶ ὄψιμου μυθοπλασίας, τὴν ὁποίαν περιέλαβεν ὁ Πausanias εἰς τὰ «Βοιωτικά» του¹⁹.

Τὴν τοιαύτην τῆς Ἦρας παρουσίαν ὡς νυμφευομένης ὑπαινίσσεται πιθανῶς ἡ γοητευτικὴ εἰκὼν τῆς θεᾶς ἐπὶ λευκοῦ κάμπου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κύλικος τοῦ Μονάχου (470-460 π.Χ.)²⁰.

Ἡ ὑπὸ τοῦ τυπικοῦ τοῦ «παλαιῦ γάμου» προβλεπομένη παρουσία τῆς Ἦρας ὡς νυμφευομένης ἀποκαλύπτει τὸν λόγον ὁ ὁποῖος ὑπεχρέωνε τὴν Ἦραν κατὰ ἔτος λουομένην παρθένον γίνεσθαι, μυστικὸν τὸ ὁποῖον ἐκράτησαν μόνοι οἱ Ἀργεῖοι, τελοῦντες τελετὴν ἐν Ναυπλία παρὰ τινα πηγὴν καλουμένην Κάναθον²¹.

Ἐάν ἡ ἀπόθεσις ἐπὶ τῆς ἐστίας ξύλου ἔτι χλωροῦ παρέπεμπεν εἰς τὴν παρουσίαν τῆς θεᾶς Ἦρας ὡς νυμφευομένης, ἐνδεχομένως ὁ μέχρι πρό ὀλίγων δεκαετιῶν «ἐπὶ τῶν ξύλων» (Pristi ljampni) τιθέμενος κισσὸς παραπέμπει εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Διὸς ὡς νυμφίου.

Ἡ παράδοσις συνάπτει τὴν ἐορτὴν τῶν Φλιασίων Κισσοτόμοι (ἡμέραι) πρὸς τὴν θεὰν Γανυμήδαν ἢ Ἦβην²². Πρόκειται περὶ τῆς πολυωνύμου ἀρχαίας σεληνιακῆς θεᾶς, ἡ ὁποία κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος ἐν Φλιοῦντι καὶ Σικυῶνι ἐλέγετο καὶ Δία²³.

Τὸ τυπικὸν τοῦ «παλαιῦ γάμου» τῶν Μογλενιτῶν βλάχων ἀποκαλύπτει ὅτι οἱ δενδροκόποι συγγενεῖς τῶν μελλονύμφων ἐκ παραλλήλου ἐτύγχανον καὶ κισσοτόμοι. Προφανῶς ἡ προβλεπομένη παρουσία τοῦ Διὸς ὡς νυμφίου ὑπὸ μορφὴν κορυμβοφόρου κισσοῦ μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰῶνων ἐγκατελήφθη, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐνῶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος πλέκονται «κλημάτινοι στέφανοι»²⁴, οὐδαμοῦ φέρουν οὗτοι κισσόν. Πιθανῶς ἡ πα-

18. Πausanias VII 18,11.

19. Πausanias IX 2,7 καὶ 3,12.

20. Ἑλληνικὴ Μυθολογία, Γενικὴ Ἑποπτεία: Ι. Θ. Κακριδῆς, Τόμος 2. Οἱ Θεοί. Ε. Ν. Ρούσου, Ἡ Ἦρα, σ. 91, εἰκ. 34.

21. Πausanias II 38, 2-3.

22. Πausanias II 13, 3-4· βλ. P. Nilsson, *Griechische Feste von religiöser Bedeutung. Mit Ausschluss der Attischen*, Darmstadt 1957 / Milano 1975, σ. 39-40 καὶ σμ. 3.

23. Nilsson, *αὐτόθι* καὶ σμ. 5.

24. Ν. Πολίτου, «Γαμήλια σύμβολα», *Λαογραφικά Σύμμεικτα*, Β', 1921. Οἱ Στέφανοι, σ. 228-234. Πρὸβλ. Κυριάκου Σιμοπούλου, *Ξένου ταξιδιωτῆς στὴν Ἑλλάδα, 333 μ.Χ. - 1700*, Β' ἔκδοσις, Ἀθήνα 1972, σ. 716: «Στεφάνωσε (ὁ παππᾶς) τὸ ζευγάρι μὲ κληματόβεργες (...)» (εἰς τὴν

λαιά συνθήεια ἐξηλίχθη εἰς ἑορτήν *Κισσοτόμων* (*ἡμερῶν*), συνδεθεῖσαν πρὸς τὴν θεάν *Δίαν* διὰ μέσου τῆς πρὸς τὸν πατέρα *Δία* συνωνυμίας, ἐνῶ ἕτερα συνθήεια ἐπέβαλε νά στέφη ὁ *κισσός* τὴν κεφαλὴν τοῦ θεοῦ *Διονύσου* κατ' ἀποκλειστικότητα²⁵.

II

1. Καθ' ὃν χρόνον ὁ γαμβρός ἐτοίμαζε τὰ γαμήλια στέμματα, νεάνιδες καθήμεναι περίξ αὐτοῦ ἦδον τό κάτωθι ἄσμα (Κατ' ἀνακοίνωσιν Παναγιώτας Ἑμμανουήλ τοῦ Γεωργίου. Ὁ ἐντός ἀγκυλῶν στίχος κατ' ἀνακοίνωσιν Ἀθηνᾶς Ἑμμανουήλ τοῦ Χρήστου· ὁ αὐτός στίχος κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ Δημητρίου Γκιουρτσέκη «εἶναι νεώτερος»):

Vítsa si anvjãsti
dijnjúr di Tsitátí.
Nu š fost aṃ vitsã,
ca š fost aṃ fjãtä.
Pṃopaïã fjãta, 5
Diácului nṃãra,
(Vlãdícaïã sṃãra).

Ἡ ἄμπελος ἐλίσσειται
περὶ τὴν Ἄκραν πόλιν.
Δέν ἔχει γεννηθῆ ἄμπελος,
διότι ἔχει γεννηθῆ κόρη. 5
Τοῦ Ἱερέως ἡ θυγάτηρ,
τοῦ Διακόνου ἡ νύμφη,
(τοῦ Δεσπότη ἡ ἀδελφῆ).

Παραδόξως ὁ Th. Capidan διατείνεται ὅτι, ὅταν ἐγνώρισε τοὺς Μογλενίτας βλάχους, οὗτοι εἶχον ἀντικαταστήσει τὰ βλαχικά ἄσματα μέ «μογλενοβουλγαρικά», ἀναφερόμενος δέ εἰς τὰ κατὰ τὸν γάμον τελούμενα, παραθέτει τοὺς στίχους: *Loza se vie / ocolo grada*²⁶, οἱ ὅποιοι τυγχάνουν πιστῆ μετάφρασις εἰς τὰ «μογλενοβουλγαρικά» τῶν βλαχικῶν στίχων: *Vítsa si anvjãsti / dijnjúr di Tsitátí*.

Ἐνδιαφέρουσα τυγχάνει ἡ κάτωθι παραλλαγή τοῦ ἄσματος ἐκ τοῦ χωρίου Ἀρχάγγελος (Ἰοσαν') (κατ' ἀνακοίνωσιν τῆς Ἀντωνίας Πάγια τοῦ Βασιλείου, τό γένος Ἀθανασίου Τσαμπούλη):

Vítsa si anveãsti
dijnjúr di Tsitátí.
Nu š fost aṃ tsitátí,
ca š fost aṃ featã.

Ἡ ἄμπελος ἐλίσσειται
περὶ τὴν Ἄκραν πόλιν.
Δέν ἔχει γεννηθῆ πόλις,
διότι ἔχει γεννηθῆ κόρη.

Μύκονον).

25. Ἑλληνική Μυθολογία, ἐνθ' ἄνωτ. Ε. Ν. Ρούσου, Ἄλλες παραδόσεις γιά τό Διόνισο. Ἀνάλυση καί Σχόλια, σ. 208.

26. Th. Capidan, *Meglenoromânii I*, Κεφ. 5. Elementul slav, σ. 86 καί Introduce, σ. 46· πρβλ. σ. 43.

Ρόπαl'a feata,	5	Τοῦ Ἱερέως ἢ θυγάτηρ,	5
Diácului nóra,		τοῦ Διακόνου ἢ νύμφη,	
Vlădfcal'a sóra.		τοῦ Δεσπότης ἢ ἀδελφή.	

Ἄναμφισβητήτως τὸ ἀνωτέρω ἄσμα τυγχάνει μεταφορὰ εἰς τὴν βλαχικὴν γλῶσσαν ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἄσματος, τὸ ὁποῖον περιέγραφε τὸ θέμα τοῦ ἐμπροσθοτύπου²⁷ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ νομίσματος: πρόσωπον κόρης (fjărtă) (στίχ. 4) φερούσης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διάδημα καθ' ὁμοίωσιν Ἄκρας πόλεως (tsitătî) (στίχ. 2) μέ περιελιγμένην ἄμπελον (vîtsa) (στίχ. 1-2). Καί ἐπειδὴ ὁ παρακείμενος χρόνος τῶν ρημάτων ἐνοποιεῖ τὸ παρελθόν μέ τὸ παρόν, ἡ χρῆσις τοῦ γ' προσώπου τοῦ παρακειμένου τοῦ ρήματος *sam eimi*: *fost* αἱ γέγονε ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος κόρη ὑπῆρξε θεά, κατὰ μὲν τὴν παραλλαγὴν τοῦ Σκρά ταυτιζομένη πρὸς τὴν ἄμπελον (vîtsa) (στίχ. 3-4), κατὰ δὲ τὴν παραλλαγὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου ἔχουσα ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῆς πόλιν (tsitătî) προφανῶς συνώνυμον (στίχ. 3-4).

Οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι τοῦ ἄσματος (5-7) ἐμφανῶς περιέχουν τὰ στοιχεῖα ταυτότητος κόρης θνητῆς, πρωτογενῶς ὁμῶς τὸ ἄσμα θά περιεῖχε τὰ στοιχεῖα ταυτότητος τῆς πρὸς τὴν ἄμπελον ταυτιζομένης θεᾶς Κόρης.

Εἰς τὸν γεωγραφικὸν χώρον τῶν Μογλενιτῶν βλάχων ἔχουν ἐπισημανθῆ ὑπὸ τοῦ Th. Capidan τέσσαρες τοποθεσίαι φέρουσαι τὸ ὄνομα Tsitati: ἡ θεοὺς τοῦ ἑνός ἐκ τῶν χωρίων διὰ τῆς συνοικίσεως τῶν ὁποίων προέκυψεν ἡ κωμόπολις Νώτια (Ἐνωτία > Νόπτι), τοποθεσία παρὰ τὸ χωρίον Περίκλεια (Bîrfisla), τοποθεσία παρὰ τὸ χωρίον Σκρά (L'împnitsa) καὶ τοποθεσία παρὰ τὸ χωρίον Χούμα (Ūma)²⁸. Σήμερον εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου Σκρά δὲν ὑπάρχει τοποθεσία μέ τὸ ὄνομα Tsitătî. Ἀλλὰ καὶ ὁ G. Weigand, ὁ ὁποῖος προέβη εἰς ἐπιτόπιον ἔρευναν²⁹, δὲν ἀναφέρει τοποθεσίαν μέ τὸ ὄνομα τοῦτο· ἐνδεχομένως ἡ μία ἐκ τῶν δύο φύσει ὄχυρῶν τοποθεσιῶν τῆς περιφέρειας τοῦ χωρίου: Cuguna καὶ Ștur, ἐχαρακτηρίζετο ὡς tsitătî.

Ἀσφαλῶς δὲν δυνάμεθα νά ταυτίσωμεν τὴν Tsitătî τοῦ ἄσματος πρὸς τινὰ τῶν ἀνωτέρω τοποθεσιῶν τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου τῶν Μογλενιτῶν βλάχων· ὀφείλομεν ὁμῶς νά λάβωμεν κατ' ἀρχὴν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ παρθενικὴ θεά Ἄρτεμις ἐτιμήθη ἐν Ἀλμωπία ὡς ἀγροτέρα³⁰. Τὸ ἐπίθετον τῆς θεᾶς πα-

27. Ὁ ὄρος ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἔργου τῆς κυρίας Ἀναστασίας Χρισσοτόμου, *Αρχαία Ἀλμωπία*, τιμητικῆς πρὸς ἐμέ προσφορᾶς τοῦ Παραρτήματος Ἀλμωπίας τῆς Παμμακεδονικῆς Ἐνώσεως Ἑλλάδας, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης ἐκφράζω τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας. Βλ. σ. 2, ὑπόμνημα τῆς εἰκ. 1.

28. Th. Capidan I, σ. 11, 24, 25. III, σ. 309.

29. *Vlacho-Meglen. Reise nach und Aufenthalt im Ljumnitsa καὶ Ausflüge in die Umgegend*, σ. XVII-XXII.

30. A. Χρισσοτόμου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 84.

ραπέμπει εἰς τὰ «Ἀττικά» τοῦ Πausανίου, ὅπου ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: Διαβᾶσι δὲ τὸν Ἰλισὸν χωρίον ἼΑγραι καλούμενον καὶ ναὸς ἀγροτέρας Ἄρτέμιδος³¹. Ἡ σύνδεσις τῆς λατρείας τῆς ἀγροτέρας Ἄρτέμιδος πρὸς τὸ τοπωνύμιον ἼΑγραι παραπέμπει εὐθέως εἰς τὴν Ἄρτεμιν ὡς ἐλαφηβόλον³². βεβαίως κατ' ἀποκλειστικότητα καὶ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει καὶ εἰς τὴν προαπολλώνιον σεληνιακὴν θεάν, ἡ ὁποία εἶχε συνοδὸν τῆς τὴν βαλιάν ἐλαφον³³ ὡς ἀστροχίτων³⁴, καθόσον τὸ τοῦ νεβροῦ στικτὸν δέρας³⁵ ὑπῆρξε τὸ σύμβολον τῶν φαεινῆν ἀμφὶ σελήνην ἄστρον³⁶, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Διοδώρου εἰς τὸ τῆς νεβρίδος ἔναμμα τοῦ Ὀσίριδος³⁷.

Ὁ Καλλιμάχος ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ Ἄρτεμις ὑπῆρξεν πολὺπτολις³⁸. ὑπεσχέθη εἰς τὸν πατέρα τῆς Δία ὅτι θὰ διαφυλάξῃ τὴν πολυωνυμίην³⁹ καί, ὅταν τοῦ ἐζήτησε νὰ τῆς δώσῃ πόλιν ἦντινα ἐκεῖνος ἤθελεν⁴⁰, ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν: Τρεῖς δέκα τοι πτολίεθρα καὶ οὐχ ἓνα πύργον ὀπάσσω⁴¹. Ὁ Καλλιμάχος δὲν ἀποκαλύπτει ὅτι ἀρχικῶς κάτοχος τῆς διασπαστικῆς πολυωνυμίας καὶ τῶν πολλῶν πτολίεθρων ὑπῆρξεν ἡ καλοῖς ἄστροισι βρούουσα Σελήνη⁴² καὶ ὅτι ἡ μεταβίβασίς των εἰς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἀπόλλωνος Ἄρτεμιν ἐγένετο προκειμένου νὰ διαφυλαχθῇ ἡ ἐνότης τῶν Ἑλλήνων δι' ἐνιαίας λατρείας.

Ἄλλὰ ἄς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸ γαμήλιον ἄσμα τῶν Μογλενιτῶν βλάχων. Ἡ ταῦτισις τῆς θεᾶς Κόρης τοῦ ἄματος τούτου πρὸς τὴν ἐν Ἄλμωπία τιμηθεῖσαν Ἄρτεμιν πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ, διότι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος οὐδεμίαν ἔσχεν ποτὲ σχέσιν πρὸς τὴν ἄμπελον.

2. Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1937 εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Γ. Μπακαλάκης ἀνέγνωσε ἐπιγραφήν ἐπὶ ἀμόρφου λίθου τῶν ὑστάτων ρωμαϊκῶν χρόνων ὀρίζουσαν: Θεᾶς Ἄλμωπίας ἄμπελον ἐκεῖθεν τοῦ Στρυμόνος, «ἐπὶ τῶν πρὸς

31. Πausανίου I, 19, 6.

32. Ὀμηρικός Ὕμνος εἰς Ἄρτεμιν 9, στίχ. 2.

33. Εὐριπίδου, Ἐκάβη 90, ἐν Ἀγαπητοῦ Γ. Τσοπανάκη, «Γλωσσικά Μακεδονίας», Ἀρχαία Μακεδονία, Ἀνακρινώσεις κατὰ τὸ Πρῶτον Διεθνὲς Συμπόσιον ἐν Θεσσαλονίκῃ. 26-29 Αἰγίου-στον 1968, Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἰδρυμα Μελετῶν Χρσονήσου τοῦ Αἵμου, ἀρ. 122, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 334-352· βλ. σ. 347.

34. Ὀρφῆως, Ἀργοναυτικά, στίχ. 515.

35. Εὐριπίδου, Βάκχαι, στίχ. 835.

36. Ἰλιάδος Θ 555.

37. Διοδώρου Συκελιώτου, Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη, I 11,4.

38. Καλλιμάχου, Ὕμνος εἰς Ἄρτεμιν, στίχ. 225.

39. Ἐνθ' ἄνωτ., στίχ. 7.

40. Ἐνθ' ἄνωτ., στίχ. 19-20.

41. Ἐνθ' ἄνωτ., στίχ. 34-35.

42. Ὀρφῆως, Ὕμνος 8, στίχ. 7.

τὴν κοιλάδα τῆς Πιερίας προπόδων τοῦ Παγγαίου» καὶ ἀκριβῶς εἶπεν παρὰ τὸ χωρίον Τρίττα (πρότερον, Τσιφλίκι) τῆς κοινότητος Μεσορώπης τῆς ἐπαρχίας Παγγαίου (Πραβίου) τοῦ νομοῦ Καβάλας, καὶ ἀπεφάνθη ὅτι διὰ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆς «συμπληροῦται ἡ σιωπὴ τοῦ *Θοικινιδίδου* περὶ τῆς νέας πατριδος» τῶν ὑπὸ τῶν *Τημενιδῶν* ἐξ Ἀλμωπίας ἐξωσθέντων Ἀλμωπῶν (Θουκ. Β 99)⁴³.

Παρατηροῦμεν ὅτι οἱ ἐξωσθέντες Ἀλμωπες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ οἰκοδομήσουν *πολιέθρον* ἐκεῖθεν τοῦ Στρυμόνος πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς Ἀλμωπίας· κατώρθωσαν ὁμῶς νὰ τῆς προσφέρουν *ἄμπελον*. Καὶ ἐπειδὴ αἱ ὄρειναι περιοχαὶ προσφέρονται ὡς τόποι καταφυγῆς διωκομένων ἀνθρώπων, ἡ ἐπιγραφή τοῦ Παγγαίου καὶ τὸ γαμήλιον ἄσμα τῶν Μογλενιτῶν βλάχων, τὸ ὁποῖον ταυτίζει θεάν *Κόρην* πρὸς τὴν *ἄμπελον*, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς πεδινῆς Ἀλμωπίας ἐξωσθέντων Ἀλμωπῶν ἐζήτησαν καὶ εὔρον καταφύγιον ἐπὶ τοῦ Πάικου, ὅπου δὲν ἔπαυσαν νὰ λατρεύουν τὴν πανελλήνιον θεάν *Παρθένον* μέ τὸ τοπικὸν ὄνομα Ἀλμωπία, ὑμνοῦντες αὐτὴν ὡς *θυγατέρα* τοῦ οὐρανοῦ θεοῦ, ὡς *ἀδελφὴν* τοῦ ἡλιακοῦ θεοῦ καὶ ὡς *νύμφην*, ἦτοι: «*κόρην ἐν ὥρᾳ γάμου*», συμφώνως πρὸς τὰ προβλεπόμενα ὑπὸ ἀρχαιοτάτου πανελληνίου τυπικοῦ τοῦ γάμου.

3. Ἐκεῖθεν τοῦ Στρυμόνος καὶ ἀκριβῶς εἶπεν εἰς τὸ χωρίον Λέχοβον (σημ. Κρασοχώρι) τῆς κοινότητος Ἀγκίστρου τῆς ἐπαρχίας Σιντικῆς τοῦ νομοῦ Σερῶν ἄδεται τὸ κάτωθι ἄσμα:

Κάπου κίνησα νὰ πάω
 στό σιργιάνι τοῦ ἈΐΘανάση,
 καὶ σταυρώνω πέντε Τούρκους,
 πέντε Τούρκους Γιαντισάρους.
 Κάθονται καὶ μ' ἐξετάζουν, 5
 «Τίνος εἶσαι, μωρ' γυναίκα;
 – Εἶμαι νύφ' τοῦ Παπαγεώργη,
 θυγατέρα τοῦ Κυρίτη».

Ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς μου Στίλπων Κυριακίδης, ὁ ὁποῖος κατέγραψε τὸ ἀνωτέρω ἄσμα, παρατηρεῖ ὅτι τοῦτο εἶναι τοπικῆς προελεύσεως καὶ δη-

43. Γ. Μπακαλάκη, *Περί Ἀλμωπῶν καὶ Ἀλμωπίας θεᾶς*, Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 12, 1937, σ. 484-488 καὶ εἰκ. 3. Πρβλ. Α. Κεραμοπούλλου, «Θεᾶς Ἀλμωπίας ἄμπελος δις ὀρισμένη», *Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον*, 1938, σ. 223. Δημ. Κανατσούλη, «Ἡ Μακεδονικὴ πόλις ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου», *Μακεδονικά*, Τόμος πέμπτος, 1961-1963, σ. 15-101· βλ. σ. 92, ἀρ. 28 καὶ σημ. 10. Χρήστου Γ. Ἀνδρεάδου, «Ἀλμωπες καὶ Ἀλμωπία», *Πλάτων*, Ἔτος ΙΣΤ' 1964, Ἀθήνα 1964, σ. 316-322· βλ. σ. 318.

λώνει ότι δέν γνωρίζει παραλλαγές⁴⁴.

Θά ἦτο ἐξόχως ἐνδιαφέρον τό γαμήλιον ἄσμα τῶν Μογλενιτῶν βλάχων καί τό ἄσμα τοῦ Λεχόβου νά καταστοῦν τό ἀντικείμενον συγκριτικῆς μουσικολογικῆς ἐρεύνης, διότι ἀσφαλῶς δέν εἶναι τυχαῖον ὅτι οἱ στίχοι 5 καί 6 τοῦ ἄσματος τῶν Μογλενιτῶν βλάχων εὐρίσκονται, κατ' ἀντίστροφον μέν τάξιν ἀλλ' ἐν πλήρει ἀντιστοιχία, πρὸς τοὺς στίχους 7 καί 8 τοῦ ἄσματος τοῦ Λεχόβου. Ἡ οὐσιώδης διαφορὰ μεταξύ τῶν δύο ἁσμάτων εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐκπτώσιν τοῦ γ' προσώπου τοῦ παρακειμένου τοῦ ρήματος *εἶμι* (*sam*): *γέγονε* (*fost au*) καί ἡ ἀντικατάστασις του διὰ τοῦ α' προσώπου τοῦ ἐνεστώτος τοῦ αὐτοῦ ρήματος: «εἶμαι».

Ἐπιπλέον «τοπικός χαρακτήρ» τοῦ ἄσματος τοῦ Λεχόβου ὁδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι τό ἐν λόγῳ ἄσμα ἀνήκει κατ' ἀποκλειστικότητα εἰς τοὺς πέραν τοῦ Στρουμόνος ἐξωσθέντας Ἰαλλιωπας, ἐνῶ αἱ μεταξύ τῶν δύο ἁσμάτων ὑπάρχουσαι ἀντιστοιχίαι ἀποκαλύπτουν ὅτι μεταξύ τῶν ἐξωσθέντων Ἰαλλιωπῶν καί τῶν ἐπί τοῦ Πάικου καταφυγόντων διετηρήθη ἐπικοινωνία, μέχρις ὅτου ἡ χώρα κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων· τότε τό ἄσμα τοῦ Λεχόβου ἀπεκόπη ἀπό τό παλαιόν γαμήλιον τυπικόν καί μέ τὴν πάροδον τῶν αἰῶνων συνεδέθη πρὸς τό πρόσωπον ἐγγάμου γυναικὸς ὑψηλῆς κοινωνικῆς τάξεως.

Ἄπαντα τά ὑπὸ τοῦ τυπικοῦ τοῦ «παλαιοῦ γάμου» τῶν Μογλενιτῶν βλάχων προβλεπόμενα διὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Διὸς φέρουν εἰς τὸν νοῦν τό γραφέν ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Ἀνθρωπολογίας κυρίου Ἰωάννου Πουλιανού: «Οἱ βλάχοι πού ζοῦν στίς πλαγιές τοῦ Πάικου δέν ἔχουν ἔρθει ἀπὸ πουθενά. Εἶναι ντόπιοι»⁴⁵.

44. Στ. Π. Κυριακίδου, «Ἄσματα», *Μακεδονικά*, Τόμος τρίτος, 1953-1955, Σύμμεικτα, σ. 412-422· βλ. σ. 413-414, ἀρ. 7, καί σ. 421.

45. Ἰωάννου Πουλιανού, *Ἡ προέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ἐθνογενετικὴ ἔρευνα*, Ἀθήνα 1968, σ. 164-165.